

Віталій Моздир,
аспірант кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ПОЛЬСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ПОДІЛЛЯ НАПРИКІНЦІ XVIII – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.: СУЧАСНИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

У статті підкреслено, що серед масиву дослідницьких пошуків чільне місце посідають наукові праці і краєзнавчі розвідки, пов'язані з висвітленням етнокультурних трансформацій у Подільській губернії наприкінці XVIII – в 40-х рр. XIX ст., де відображене питання розвитку польських навчальних закладів.

Аналіз літератури засвідчив, що становище польської освіти на Поділлі вирізнялося нестабільністю, з характерними рівнем і якістю перетворень в освітній сфері поляків краю. Чітко простежено, що після вклучення Поділля до складу Росії польська освіта, на відміну від майже суцільної руйнації шкільництва українців, була збережена і навіть зазнала суттєвих перетворень та імпульсів розвитку. Наголошено, що функціонування польського шкільництва стало інструментом становлення політичної еліти й набуло політичного значення.

Ключові слова: польська освіта, трансформаційні процеси, Подільська губернія, школи, училища, гімназії.

Нині, в період переоцінки суспільної моралі, ми вкотре змушені звернути свій погляд до минулого досвіду. У цьому зв'язку однією з важливих сторінок минулого виступає культура нашого народу, яка протягом кінця XVIII – у першій половині XIX ст. зазнала значних змін у Подільській губернії. Повною мірою це стосується історії розвитку польської освіти, як однієї із складових частин культурного розвитку.

Актуальність дослідження проблеми також пояснюється тим, що зміни в польській освіті на Поділлі в кінці XVIII – у 40-х рр. XIX ст. поки що не стали предметом всебічного комплексного висвітлення у вітчизняній науковій літературі, хоча чимало аспектів знайшли певне відображення в розвідках дослідників і краєзнавців XIX – початку XXI ст. У масиві дослідницьких робіт головне місце посідають як наукові праці,

так і краєзнавчі розвідки, пов'язані з висвітленням етнокультурних трансформацій у Подільській губернії наприкінці XVIII – в 40-х рр. XIX ст., де відображене питання розвитку польських навчальних закладів. Чималий внесок у вивчення проблеми встигли зробити Л. Баженов, А. Філінюк, П. Слободянюк, А. Боднар, В. Кундельський та інші. Водночас, окремі фрагментарні дослідження у цьому напрямі було зроблено в попередні часи.

Мета нашої розвідки полягає в репрезентації сучасних досліджень з проблеми та характеристика тенденцій і окреслення основних етапів розвитку вітчизняної історіографії щодо вивчення місця та ролі польської освіти на Поділлі наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.

Поширення польської культури відбувалося головним чином через функціонування польських освітніх закладів [14, с.181].

Аналіз літератури та залучених у дослідження джерел дає підстави говорити про те, що розвиток польської освіти на Поділлі у ці роки, в умовах Російської імперії, вирізнявся нестабільністю, обумовленою інкорпораційною політикою самодержавства і ставленням до польської спільноти у зв'язку з антиросійською активністю в означеному періоді і його умовно можна поділи на три етапи: перший – 1793–1803 рр.; другий – 1803–1830 рр., третій – 1830–1850-ті рр. XIX ст., з характерними рівнем і якістю перетворень в освітній сфері поляків краю. Загалом історіографічний спадок дослідників, які тією чи іншою мірою вивчали цю тему, можна умовно поділити на три групи: праці дореволюційних авторів; дослідження радянських науковців та української діаспори за кордоном; наукові розвідки сучасних вчених.

В розглянутих працях доволі широко розкрито роль етнічних поляків, як впливових очільників Віленського навчального округу, передусім А. Чарторийського і Т. Чацького. Яскравим зразком є ґрунтовна монографія С. Рождественського «Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802-1902». У даній праці автор дає загальну характеристику освітнім процесам у Російській імперії, не обминаючи увагою еволюційних змін, що торкнулися освіти

Подільського краю. Наголошено, що влаштування освітньої справи у західному краї стає питанням політичного значення [22, с.80]. Головним візитатором шкільництва в Волинській, Подільській, Київській губерніях був призначений поляк Фадей Чацький [20, с.239]. Адам Чарторийський був призначений куратором Віленського освітнього округу, а відновлений Віленський університет став осередком польської освіти. А. Чарторийський користувався впливом на імператора і повним довір'ям міністра Народного просвітлення графа Завадовського [22, с.80]. У часи свого попечительства князь активно дбав про розвиток польської освіти, приміром на базі Меджибіжського замку було організовано землеробську школу [17, с.10], яка урочисто відкрила свої двері 10 жовтня 1819 р. На її відкриття з'їхалися шляхта і вище католицьке духовенство. Майже всі учні були поляками. Але були і українці [13, с.356, 357].

Ступеневі рівні освіти простежуємо у дослідженні «Приходские школы в старой Малороссии и причины их уничтожения». Як зазначає автор І. Павловський, у 1803 р. в Росії було встановлено чотири різновиди шкіл: училища приходські; повітові; губернські або гімназії; університети. Міністерськими правилами встановлювалось, що у кожному приході мало бути організоване приходське училище, або одне на декілька приходів. У разі, якщо школа влаштовувалась у державних поселеннях, нагляд за ними доручався священику, якщо ж у поміщицькому, то ця роль відводилась поміщику [18, с.1]. На Поділлі у першій половині XIX ст. серед дворян Російської імперії 89% становили поміщики польського походження [11, с.91]. На зламі XVIII/XIX ст. в Подільській губернії традиційні школи, які давали середню освіту, були: у губернському місті Кам'янці-Подільському [15, с.167], в повітовій Вінниці, Немирові Брацлавського та містечку Бар Могилівського повітів [15, с.168]. На перших етапах, у школах Подільської губернії катастрофічно не вистачало російськомовних навчальних книг і підручників, тому навчальний процес відбувався, використовуючи старі польські або латинські [16, с.403].

У наявній науково-красназничій літературі чітко простежуємо тезу, що після включення Поділля до складу Росії

у 1793 р., польська освіта, на відміну від майже суцільної руйнації шкільництва українців, не лише була збережена, а й зазнала суттєвих перетворень і навіть нових імпульсів розвитку. Для вирішення першочергових освітніх потреб 3 березня 1804 р. у м. Кам'янці відбувся з'їзд білого і чорного католицького духовенства під патронатом католицького єпископа Дембовського. Розуміючи всю необхідність матеріальної підтримки польських шкіл, духовенство вирішило десятину від усіх церковних доходів передавати на користь приходських шкіл [19, с.230]. Прихильність імператора Олександра I до поляків, призвела до підконтрольності освітніх закладів їм, що, безумовно, стає чи не головним чинником для подальшої колонізації краю [20, с.239].

Функціонування польських шкіл набуло не лише освітньо-культурного, а й політичного значення, стало інструментом становлення політичної еліти, орієнтованої на відновлення втраченої польської державності. Так поляки перебрали на себе функцію освіти, про що описує Еркерт Родриг у праці «Взгляд на историю и этнографию западных губерний России» [32, с.50]. Вкрай актуальними залишаються оцінки, зроблені Д. Тверитиновим у «Военно-статистическом обозрении Подольской губернии». З матеріалів видання черпаємо цінні відомості не лише про метаморфози в освітній галузі краю, але й у цілому про культуру. Автор доводить, що в освітньому плані поляки стояли на вищому ступені розвитку, ніж росіяни і українці [28, с.75]. У сфері освіти поляки прагнули якомога більше просвітити себе, своїх дітей і цим самим домоглись переваг перед росіянами і українцями в отриманні кращих та вигідних посад. Польські дворяни та католицьке духовенство на ці цілі виділяли великі капітали. Особливо щедро фінансувалися богословські навчальні заклади Кам'янця-Подільського, Вінниці та інших міст, покликані насаджувати католицизм [11, с.95]. Більшість дітей польської шляхти і вільних станів ходили до школи. Однак, рідко хто з них вмів читати і писати російською мовою. Тому бачачи безуспішність в цьому напрямі, міністр просвітництва, навіть пропонував приймати уродженців із новоприєднаних губерній на військову і державну службу лише тих, які знали російську мову, – підтверджує М. Богданович,

описуючи історію царювання Олександра I [4, с.203]. На окрему увагу заслуговує творча спадщина А. Тарнавського. У своїх студіях, він наголошує на нібито величезному значенні приєднання Поділля до Російської імперії, а разом з тим, не залишає поза увагою питання функціонування польських шкіл. У публіцистичній манері інспектор народних училищ А. Тарнавський чітко демонструє, яким чином поляки опікувались освітою у краї. У 1822 р. усіх польських великих шкіл на Поділлі було 44, в яких навчалось 900 учнів. Освітній процес провадився польською мовою [27, с.94]. Поряд і з цим, окреслюючи історичні кордони Брацлавщини, священник І. Шипович, дає загальну суб'єктивну характеристику освіти на Поділлі, який між тим відзначає, що освіта поляків була тісно пов'язана з релігією [31, с.22]. «Польська шляхта під російським орлом продовжувала процвітати», – акцентував клірик. Осередками освіти були школи раніше ліквідованого єзуїтського ордену. Переважна більшість шкіл діяли при католицьких храмах, а центрами польської освіти, яка займала мало не монопольне становище, були католицькі та уніатські монастирі. Один такий освітній заклад діяв при Барському василіанському монастирі. Школа мала багато вихованців, оскільки інших шкіл поблизу не було. Тут навчалось 700 осіб [23, с.9]. Своєрідністю поглядів і фундаментальністю оцінок вирізняється робота, видана за результатами етнографічної експедиції П. Чубинського, для прикладу у статті К. Михальчука «Поляки Юго-Западного края» йдеться про повсякденне життя і побут польського населення Правобережної України. Окремо автор розповідає і про особливості виховання польської молоді, підкреслюючи, що знатні вельможі не виховували своїх дітей у цивільних навчальних закладах, там навчались діти-хлопчики середньої ланки поляків. Учні ці нехтували російською історією, літературою і мовою. Молодь була виключно під впливом польської культури. Багаті поляки виховували дітей вдома, оточуючи їх гувернантками іноземного походження. Молоде покоління зживалось з ідеями старшого покоління, чим і пояснювалась та сила польських традицій. Виховання було аристократичним: манери, знання тону, французької мови,

музики, танців, короткої військової історії Польщі і набожність складала програму виховання [12, с.240]. Тож у польському середовищі довго зберігалася традиція домашньої освіти, прагнення дати середню і вищу освіту дітям було навіть у збіднілих сім'ях [2, с.109].

Духовно-релігійну сферу Поділля, з якою органічно були пов'язані польські навчальні заклади краю, в циклі історико-краєзнавчих розвідок висвітлив Ю. Сіцінський. Відправною залишається багатотомна праця під його редакцією «Приходы и церкви Подольской епархии» [21]. Не втрачають своєї цінності і результати редакторської роботи у періодичному виданні «Подольских епархиальных ведомостей», де також зібрані безцінні джерела з розвитку польської освіти на Поділлі [29]. Після поразки польського повстання 30-х рр. XIX ст. польські школи, що брали участь у повстанні, були закриті [1, с.161]. Так, епізодично історичних і національних традицій польського подільського шкільництва першої половини XIX ст. торкається дореволюційний православний священик П. Ф. Видул, який зупиняється на причинно-наслідкових зв'язках невдалого польського повстання, після якого частина польських шкіл були закриті, а частина – переформатовані [7, с.56]. У 1830 р. вихованці подільських шкіл, в тому числі Барської, наповнили собою ряди повстанців. Внаслідок чого в 1837 р. школа при Барському монастирі була закрита, а сама обитель передана у відання православному духовенству [23, с.10]. Згідно статистичних даних, до 1830 р. на Поділлі діяло 60 католицьких училищ [25, с.100], в яких навчалось 1133 учні, з них – 40 дівчат [1, с.161], а після їх закриття вони були замінені на сільські училища при церкві [25, с.100]. Після невдалого польського повстання польська мова поступово була витіснена з системи шкільної освіти [3, с.471]. Аби хоч трохи зберегти свій вплив, поляки у масовому порядку почали створювати школи у сільській місцевості. У Проскурівському повіті у с. Водички школу створив поміщик Залевський, а в с. Клішківцях навчальний заклад був організований у маєтку поміщика Скорупського [5, с.378]. Цар Микола I був переконаний, що народна освіта і друковане слово приховують у собі небезпеку для устоїв самодержавства [8, с.234]. Що породжувало

обмеженість у доступі до освіти населення. Адміністрація не бажала, щоб народ був грамотним, оскільки це запроваджувало протиріччя в громадянському положенні особи з розумовою освіченістю. Грамотний кріпак просто не поєднувався з існуючою системою, не вписувався в орбіту взаємовідносин [30, с.565].

Радянський етап у вивченні окресленої теми відзначається певним регресом. Історіографія цієї історичної епохи, як правило, досить побіжно та поверхово розкриває питання освіти поляків на Поділлі з характерними класовими штампами. Певна увага освітньому розвитку поляків у губернії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. приділена в узагальнюючих працях з історії України. Серед масиву таких досліджень можна виділити томи по Вінницькій, Хмельницькій областях багатотомного видання «Історія міст і сіл Української РСР» [9, 10]. Деякі аспекти в політичних відносинах царської Росії у період поділів Речі Посполитої достатньо аргументовано висвітлив академік НАН України В. Смолій у своєму дослідженні «Возз'єднання Правобережної України з Росією» [33]. Значний фактичний матеріал про стан освіти у краї у досліджуваному періоді міститься у «Нарисах історії Поділля» [1], що побачили світ за редакцією Л. Баженова у 1990 р.

У сучасній історіографії значна кількість раніше недосліджених проблем з історії польської освіти спричинила появу нових праць. Досить важливими, з точки зору означення проблеми, виступають книги П. Слободянюка, його узагальнююча книга про історію культури Хмельниччини, в якій зосереджена незначна частина інформації, що присвячена освіті на Поділлі у XIX ст. [24, 25]. Одним із перших серед сучасних дослідників історії Правобережної України та Подільського краю у висвітленні проблем розвитку культури, зокрема польської освіти та наслідків інкорпорації краю кінця XVIII – першої половини XIX ст. почав активно займатися професор А. Філінюк [26].

Значний інтерес для сучасних дослідників становлять праці В. Кундельського. Вивчаючи взаємини поляків на Правобережній Україні, природно, що науковець не залишається осторонь польського освітнього процесу на Поділлі

[11]. Новітніми науковими студіями з історії перетворення освіти на Поділлі наприкінці XVIII – в першій половині XIX століть займається А. Боднар, яка приділила увагу польській освіті в низці статей і кандидатській дисертації [6].

Розглядаючи проблеми Української православної церкви, представник діаспори І. Власовський побіжно зосередився на польській освіті на Правобережжі [20].

Останнім часом помітно активізувалася увага до історії Правобережної України з боку зарубіжних дослідників. Значний внесок у вивчення розвитку освіти в регіоні епізодично зробив французький історик Д. Бовуа [3].

Отже, на основі проаналізованої нами літератури та залучених у дослідження джерел, встановлено, що після включення Поділля до складу Росії у 1793 р., поляки перебирають на себе функцію освіти, орієнтованої на відновлення втраченої польської державності. На перших етапах польська освіта, на відміну від майже суцільної руйнації шкільництва українців, не лише була збережена, а й зазнала суттєвих перетворень і нових імпульсів розвитку. Однак вже після поразки польського повстання 30-х років XIX ст., переважна більшість польських шкіл були закриті або переформатовані. Висвітлення проблематики польської освіти на Поділлі в науково-краєзнавчій літературі досі здійснено лише опосередковано, зосереджено в окремих фрагментарних розвідках та у розрізі уваги дослідників до загальної суспільно-політичної картини на Поділлі і в цілому у Російській імперії. А окреме монументальне дослідження, яке висвітлювало б діяльність польських шкіл в означений період, досі відсутнє і чекає свого дослідника.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баженов Л.В. Нариси з історії Поділля: на допомогу вчителю / Л. В. Баженов, І. С. Винокур, С. К. Гуменюк, О. М. Завальнюк та ін. Відповід. за випуск І. С. Винокур. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. – 328 с.

2. Баженов Л.В. Польська громада Могилівщини та її видатні представники у XIX – на початку XX ст. / Л.В. Баженов // Третя Могилів-Подільська науково-краєзнавча конференція. – Могилів-Подільський, Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – С. 105-115.

3. Бовуа Д. Гордиев узел Российской империи: Власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793-1914) / Авторизованный перевод с

французького Марии Крисань. / Д. Бовуа. – М.: Новое лит. обозрение, 2011. – 1008 с.: ил.

4. Богданович М. И. История царствования императора Александра I и России в его время : сочинение автора Истории Отечественной войны 1812 г. : [в 6 т.] / М.И. Богданович. – Санкт-Петербург: Тип. Ф. Сушинского, 1869-1871. – 25 см. – Т. 5. – 1871. – [2], III, V, 530, 98 с. : табл.

5. Боднар А.М. Етносоціальні зміни та особливості освітнього розвитку на Поділлі наприкінці XVIII – в першій половині XIX століття / А.М. Боднар // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / [редкол.: А.Г. Філінюк (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Вип. 8: До 25-річчя створення кафедри історії України. – С. 374-382.

6. Боднар А.М. Освітні трансформації на Поділлі наприкінці XVIII – в першій половині XIX століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. / А.М. Боднар. – Кам'янець-Подільський, 2015. – 190 с.

7. Викул П.Ф., Прошедшее Подолии: По поводу столетия воссоединения Подолии с Россией 1793-1893 / [Соч.] Свящ. П.Ф. Викула. - [2-е изд.]. - Каменец-Подольск, 1893. – 64 с.

8. История Украины: Краткий курс / [Акад. наук Укр. ССР. Ин-т истории Украины]. – Киев : Изд-во Акад. наук Укр. ССР, 1948 – 836 с.

9. Історія міст і сіл Української РСР в двадцяти шести томах. Хмельницька область. /Ред. кол.тому: М. І. Медеха (голова редколегії), Ю. О. Гаврик, Д. М. Галай (відповідальний секретар), Т. В. Главак (заступник голови редколегії) та ін. – К: Ін-т історії Академії наук УРСР, 1971. – 707 с.

10. Історія міст і сіл Української РСР в двадцяти шести томах. Вінницька область. Т. 2. – К: Ін-т історії Академії наук УРСР, 1971. – 780 с.

11. Кундельський В. В. Окремі штрихи українсько-польських відносин на теренах Проскурівського повіту наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. / В. В. Кундельський // Матеріали III науково-краснознавчої конференції «Місто Хмельницький в контексті історії України» / Ред. кол. Баженов Л.В. (голова), Блажевич Ю.І. (співголова), Єсюнін С.М. (співголова, відповід. редактор) та ін. – Хмельницький, 2011. – С. 88-97.

12. Михальчук К. Поляки Юго-Западного края // Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским географическим обществом. Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским / Изданный под наблюдением П.А. Гильдебрандта. СПб.: 1872, т.7. Вып.1: Евреи. Поляки. Племена малорусского происхождения. Малоруссы (статистика, сельский быт, язык). – С. 215-291.

13. Мицик Ю. Рання історія Меджибізьського повітового училища / о. Ю. Мицик, І. Тарасенко // Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України: науковий вісник з проблем регіональної історії та пам'яткознавства (Науковий вісник “Меджибіж” – 1'2015). – Хмельницький: ІРД, 2015. – С. 356-359.

14. Надольна В.В. Етнокультурні взаємовпливи на Волині / В.В. Надольна //Проблеми українського державотворення: історія і сучасність / Голов. ред. М.Ю. Костиця. – У 2-х тт.. – Т. II. – Житомир: М.Косенко, 2007. – 344 с.: іл. – (Науковий збірник «Велика Волинь». Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. – Вип. 35). – С. 180-186.
15. О Подольских школах, находящихся в Каменец-Подольской губернии (1800 мая 8.) // Сборник материалов для истории просвещения в России, извлеченных из Архива Министерства народного просвещения Текст Учебныя заведения в западных губерниях до учреждения Виленскаго учебнаго округа, 1783-1803 – С.-Петербург, 1893. – LX с., 896, 142 стб. – С. 166-183.
16. О преобретении учебных книг и пособий для Подольского Приказа и об отправке их (1802 февраля 3 – октября 25.) // Сборник материалов для истории просвещения в России, извлеченных из Архива Министерства народного просвещения Текст Учебныя заведения в западных губерниях до учреждения Виленскаго учебнаго округа, 1783-1803 - С.-Петербург, 1893. – LX с., 896, 142 стб. – С. 403-411.
17. Орановский А.К., Исторический очерк местечка Меджибожа : (Из посмертн. записок ген. Орановского). – Одесса : Типо-хромолит. Е.И. Фесенко, 1886. - 12 с
18. Павловский И.Ф. Приходские школы в старой Малороссии и причины их уничтожения / И. Павловский. – К.: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, 1904. – [2], 40 с. ; 26 см.
19. Подолия. Историческое описание. – С. – Петербург: Тип. «Обществ. Польза», 1891– 401 с.
20. Православна Церква в житті українського народу в ХІХ-ХХ вв. (до революції 1917) // Власовський І. Нарис історії Української православної церкви. Т. III (ХVIII-ХХ ст.) – Нью-Йорк-БандБрук: Українська православна церква в З.Д.А., 1977. – С.235-306.
21. Приходы и церкви Подольской епархии. Труды Подольскаго епархиальнаго историко-статистическаго комитета. Вып. 9. / Под. ред. Е. Сецинскаго, – Каменец–Подольск: Типография С.П. Киржацкаго, Николаевская площадь, 1901. –1267 с.
22. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802-1902 / Сост. С.В. Рождественский. – Санкт-Петербург : М-во нар. прос., 1902. – [2], II, 785, [2] с., 1 л. фронт. (портр.), 21 л. портр.
23. Сказание о Подольском городе Баре и Барском Свято-Покровском монастыре. – Москва : Типо-лит. И. Ефимова, 1889. – 19 с.
24. Слободянюк П.Я. Культура Хмельниччини / П.Я. Слободянюк. – Хмельницький: «Поділля»,1995 р. – 332 с.
25. Слободянюк П. Українська церква: історія руїни та відродження. – Хм.: 2000 р. – 266 с.
26. Список наукових і навчально-методичних праць професора, завідувача кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Філінюка Анатолія Григоровича // Анатолій Філінюк: на службі українській освіті і науці: науково-довідкове вид. /

[Упоряд., автор вступної статті О.М. Завальнюк]. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2013. – 224 с.: іл. – (Серія: «Видатні випускники Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка»). – С. 35-98.

27. Тарнавский А.И. Столетие воссоединения Подольской губернии с Россией: с крат. историей Подолии, в вопр. и ответах / [А. Тарнавский]. – Каменец-Подольск : Тип. Подол. губ. правл., 1892. – 116 с.

28. Тверитинов Д. В., Подольская губерния / [по рекогносцировкам и материалам, собранным на месте, составлял Ген. штаба кап. Тверитинов]. - Санкт-Петербург : Тип. Департамента Генерального Штаба, 1849. – [4], 1590, 96 с., [16] л. табл. ; 24 см. - (Военно-статистическое обозрение Российской империи / издаваемое по Высочайшему повелению при 1-м отделении Департамента Генерального Штаба ; т. 10, ч. 2).

29. Указатель "Подольских епархиальных ведомостей". 1862-1905 гг.: (За все время издания их). - Каменец-Подольск: Тип. Св.-Гроиц. братства, 1907. – VIII, 1088 с.; 24 см.

30. Что сделано было в царствование Императора Николая для ограничения крепостного права // Семевский В. И. Крестьянский вопрос в России в XVIII и первой половине XIX века : в 2 т. / [соч.] В. И. Семевского . – Санкт-Петербург: Тип. т-ва "Обществ. польза" , 1888: Т. 2: Крестьянский вопрос в царствование императора Николая. - 1888. - [4], 625, [3] с. ; 24. – Библиогр. в подстроч. примеч. – С. 529-570.

31. Шипович И.Е., О границах бывшей Брацлавщины, исторической жизни в ней и отношений Брацлавщины к Подолии / Свящ. И. Шипович. - Винница : Тип. Гор. упр., 1914.– 24 с.

32. Эркерт Родриг Федорович фон. Взгляд на историю и этнографию западных губерний России : (с атласом) / [соч.] Полк. Р. Ф. Эркерта. – Санкт-Петербург : Тип. Дома призрения малолет. бедных, 1864. - [2], 72 с.; 25 см.

33. Смолій В.А. Возз'єднання Правобережної України з Росією. / В.А. Смолій. – Київ: Академія наук Української РСР. Інститут історії. «Наукова думка», 1978. – 192 с.

V. Mozdir. POLISH SCHOOLS PODILLYA LATE XVIII - FIRST HALF OF XIX CENTURY: CURRENT HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE

The article presents the local history materials. Demonstrated place and role of education in Podolsk province. The dominant position in the formation of the land occupied Polish schools. Changes in education are viewed through historiographical investigation predecessors.

The article stressed that the recently intensified scientific research cultural and spiritual spheres of Ukraine and its regions, including skirts. In the array of research searches leading position occupied by scientific papers related to the coverage of ethnic and cultural transformations in Podolsk province late XVIII - the first half of the nineteenth century. This view is also the issue of Polish schools.

The analysis of literature indicates that the development of Polish education on the tail was unstable. In the analyzed works quite well The role of the Poles.

In literature traces that skirts after turning to Russia in 1793, Polish education was preserved, has undergone significant changes. The functioning of Polish schools has become not only educational and cultural, but also political importance.

The article is addressed to professional scientists, undergraduates, postgraduates, those working in the field of history.

Keywords: *Polish education transformation process, Podolia, school, college, high school. In the introduction, it is of importance, and, practical value, innovation, and the methods of our study.*

W. Mozdir. POLSKIE SZKOŁY PODOLA PÓŹNYM XVIII - PIERWSZA POŁOWA XIX WIEKU: BIEŻĄCY HISTORIOGRAFICZNY Dyskurs

W artykule podkreślono, że niedawno intensyfikacji badań naukowych i duchowych sferach kultury Ukrainy i jej regionów, w tym spódnice. W tablicy wyszukiwań badawczych czołowych pozycji zajmowanej przez prac naukowych związanych z zakresem przemian etnicznych i kulturowych w województwie Podolsk koniec XVIII - pierwszej połowy XIX wieku. Pogląd ten jest również kwestia polskich szkołach.

Analiza literatury wskazuje, że rozwój szkolnictwa polskiego na ogonie był niestabilny. W analizowanych działa całkiem dobrze Rola Polaków.

W ślady literatury spódnice po włączeniu do Rosji w 1793 roku, edukacja polska została zachowanych, uległa istotnym zmianom. Funkcjonowanie polskich szkołach stał się nie tylko edukacyjnych i kulturalnych, ale także znaczenie polityczne.

Słowa kluczowe: *proces transformacji edukacji Polski, Podolu, szkoły, uczelni, szkół średnich.*